

וכן פסקו הרמב"ם והסמ"ג, ורבי אוסר, וכן פסק הראב"ד. יום שמועה קרובה ויום ליקוט עצמות אסורים אף הם, ומוכח בגמ' שאיסורם מדרבנן וכך נקטו הראשונים (פרט למאירי, שלדעתו יום שמועה אסור מן התורה). לילם מותר לכל הדעות. שמועה רחוקה – אין בה אנינות כלל. בימים אלו האסורים מדרבנן, אם אירעו בי"ד בניסן – מותר לאונן לשלח פסחו ולאכול לערב. אם אירעו בליל ט"ו בניסן, רבה בר רב הונא מחלק: קבורה בליל ט"ו – מונעת מלאכול בפסח בלילה זה, ואילו שמועה וליקוט עצמות – לא, מאחר שאכילת פסחים מעכבת. ברמב"ם קיימים דיוקים סותרים: מחד משתמע ממנו ששמועה וליקוט עצמות בליל ט"ו מונעים מלאכול בפסח (קין אורה וליקוטי הלכות, ובהתאם לשיטתו בהל' קרבן פסח שאכילת הפסח איננה מעכבת, אם המניעה מלאוכלו נוצרה לאחר ההקרבה). מאידך משתמע ממנו שקבורה בליל ט"ו איננה אוסרת (מנחת שלמה), ויתכן שחילק בין הדברים.

הקרבת הפסח עלינו להחליט מה לעשות – ההכרעה היא שישלח קרבנו, כי ביום זה האנינות מדרבנן ולא העמידו חכמים דבריהם; וממילא גם צריך לומר שיאכל בלילה, אף על פי שיקבור בו, כדי שלא ימנע מלהביא קרבנו (ראה רש"י קא ד"ה אביי אמר), או גם כדי שיחשב בשעת ההקרבה כראוי לאכילה, ואם אינו ראוי – לא יצא ידי חובתו. ברם, בשמועה וליקוט אנו דנים על דבר שהתחדש בליל הפסח ולא נודע קודם לכן⁹, וכבר יצא ידי קרבנו, וכעת הדיון הוא רק על האכילה, ובזה פסק שלא יאכל, מאחר שאינה מעכבת.

סיכום

מת שלא נקבר ביום פטירתו, האנינות עליו נמשכת עד יום קבורתו. בימים אלה האנינות היא מדרבנן, לרוב הדעות, ויש אומרים שיום הקבורה אסור מן התורה (ראב"ד). באשר ללילה שלאחר יום הקבורה נחלקו תנאים: חכמים מתירים,

מערכה רסה. שריפת שעיר החטאת ביום השמיני למילואים (זבחים קא, א-ב)

משמעות הלכתית. הגמ' מביאה כמה ברייתות (שמקורן בספרא שמיני פרק ב) ובהן מחלוקת בעניין זה, והגמ' מרחיבה בהסברתה.

השעיר שנשרף

בפרשת שמיני הוזכר שעיר אחד בלבד, אותו נצטוו העם להביא לרגל היום השמיני: "קחו שעיר עזים לחטאת" (ט, ג), ואהרן הכהן הקריבו: "ויקח את שעיר החטאת אשר לעם וישחטהו ויחטאהו כראשון" (ט, טו). פשוט הכתובים, שזהו השעיר שעליו נאמר בהמשך: "ואת שעיר החטאת דרש דרש משה והנה שורף", וכך דעת מקצת מפרשי המקרא¹. אולם חז"ל מלמדים שבאותו היום היו עוד שני שעירי חטאת: שעיר ראש חודש, על פי ההנחה שהיום השמיני למילואים הוא ראש חודש ניסן², ושעירו של נשיא שבט יהודה, נחשון

נאמר בפרשת שמיני, בתיאור המעשים ביום חנוכת המשכן ומות נדב ואביהוא: "ואת שעיר החטאת דרש דרש משה והנה שורף, ויקצף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרים לאמר. מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש כי קדש קדשים הוא, ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר עליהם לפני ה'. הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה, אכול תאכלו אותה בקדש כאשר צויתי. וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם לפני ה' ותקראנה אתי כאלה ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה'. וישמע משה וייטב בעיניו" (ויקרא י, טז-כ).

הסוגיה עוסקת בהרחבה בבירור שיחתם של משה ואהרן: איזה שעיר נשרף ומדוע? מהי טענת משה וכיצד השיב לו אהרן, ומדוע תשובה זו הוטבה בעיני משה? חז"ל, בדרכם, דקדקו בלשון התורה ומצאו בכל מילה בשיח זה

9. לגבי השמועה – הדבר ברור מעצם הגדרתו כיום השמועה. אך מסתבר כך גם לגבי ליקוט עצמות, שהרי לכתחילה בוודאי אין ללקטם בליל ט"ו, ומדובר במקרה חוק שמישהו עשה כן.

1. אבן עזרא, וכך הכרח על פי שיטתו בשמות מ, א שלא היה זה ראש חודש כלל, ראה בהערה הבאה; ר"י אברבנאל; וכן משמע בפירוש ר"א בן הרמב"ם בשמות מ, לא, עיין להלן מערכה רסה הערה 4.

2. זוהי שיטת בעל סדר עולם (פרק ז): "ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד... התחילו ז' ימי המלוואים בכ"ג באדר, ובאחד בניסן שלמו. כל ז' ימי המלוואים היה משה מעמיד את המשכן בכל בקר ובקר ומקריב עליו קרבנות ומפרקו, ובשמיני העמידו ולא פרקו". בשיטה זו הולכים מאמרי חז"ל בכמה מקומות, כגון בגמ' בשבת פז, ב: "אותו היום נטל עשר עטרות... ראשון לנשיאים... ראשון לירידת האש... ראשון לחדשים". הגמ' בשבועות (ט, א) אף לומדת מהכתוב "ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה" על גדרי כפרתו של שעיר ראש חודש.

השיקול העיקרי שהנחה את חז"ל בהצמדת ראש חודש ניסן ליום השמיני למילואים הוא הפסוקים על השראת השכינה במשכן: בפרשת פקודי (שמות מ, לד) נאמר על א' בניסן: "ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן", וכך גם

יש אומרים שר' עקיבא חולק בדבר. בגמ' בסוכה (כה, א-ב) נחלקו תנאים מי הם אותם "אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא" (במדבר טו, ו): דעת ר' עקיבא שהם מישראל ואלצפן, שנטמאו לנדב ואביהוא. ועל כך הקשה ר' יצחק, שיכולים היו להיטהר עד ערב פסח, וזאת בהנחה שנטמאו בראש חודש. נראה שר' עקיבא סובר שהיום השמיני הוא ח' בניסן, ונמצא שהיום השביעי לטומאתם הוא ערב פסח (אבן עזרא שמות מ, א; רא"ם ויקרא ט, א; שר"ת רדב"ז ח"ו סי' ב' אלפים רכב). יש שאף גורסים כך בגמ' בפסחים צ, ב: "סבר לה כר' עקיבא דאמר מישראל ואלצפן היו שחל שביעי שלהן להיות בערב הפסח" (זוהי גרסת רוב כתה"י, וכן בר"ן על הר"ף פסחים ג, א ובתשב"ץ ח"ב סי' עב), ותוס' (סוכה כה, ב ד"ה שחל) הגיהו בגמ' שם. בגמ' בפסחים צ, ג, נאמר: "ר' עקיבא לטעמיה דקסבר אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ", ולכאורה אין לנו מקור שבו ר"ע סובר כך אלא על פי הגרסה הנ"ל (עיין תוס' ד"ה ר"ע סבר ומהרש"א, אבל ברוב כתה"י חסרה המילה "לטעמיה").

ממשיך: "אתא משה ותבע ית צפירא דחטאתא די לעמא", ולא את שעיר ראש חודש. נראה שהדבר נובע מן הסברה ששלושתם נשרפו: סברה זו מניחה שאין חילוק בין קדשי שעה לקדשי דורות, וממילא בטל ההכרח להעמיד את הדיון דווקא בשעיר ראש חודש⁵, וניתן להסביר את הפסוק כפשוטו בשעיר היום השמיני. בטהרת הקדש כתב שניתן להסביר כך גם את שיטת שמואל בסוגיין אליבא דר' נחמיה, שלדעתו לא הותרה אנינות כלל אפילו בקדשי שעה⁶.

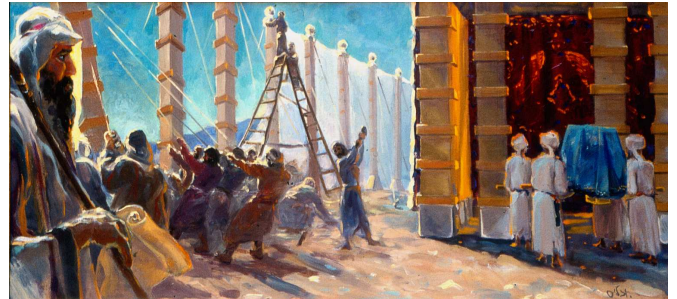
מחלוקת התנאים על סיבת השריפה

שתי דעות מובאות בגמ' באשר לסיבה לשריפת השעיר: דעת ר' נחמיה שהוא נשרף מפני שאהרן ובניו היו אוננים על מות נדב ואביהוא, והאונן אסור לאכול בקדשים, ולכן לא היה מי שיאכלנו⁷. ודעת ר' יהודה ור' שמעון שאהרן ובניו היו מותרים לאוכלו בלילה (לדעת ר' יהודה – היה זה היתר מיוחד לאנינות אותו הלילה, ולדעת ר' שמעון – זוהי ההלכה לדורות מדאורייתא שהלילה מותר), והשעיר נשרף מפני שנטמא⁸.

על פי שיטת ר' נחמיה נדרש הסבר, מה נשתנה שעיר זה משאר השעירים ומן המנחה והחזה והשוק של השלמים שנאכלו? על כך משיבה הגמ', כאמור, שר' נחמיה מחלק בין קרבנות אלו, שהיו קדשי שעה לאותו יום בלבד, ובהם הותרה האנינות, לבין שעיר ראש חודש, שהוא קדשי דורות, ובו לא הותרה האנינות⁹. עניין זה הוא שעמד במוקד הדיון בין משה רבנו לאהרן הכהן: משה קיבל הוראת היתר לאכול את שיירי המנחה, וסבר ללמוד מכך היתר לאכילת כל קרבנות היום, ואהרן העמידו על טעותו, שההיתר נאמר לקדשי שעה בלבד ולא לקדשי דורות.

בגמ' מבואר, שגם לדעת ר' יהודה היה דיון בין משה

בן עמינדב, על פי ההנחה שקרבנות הנשיאים החלו ביום השמיני למילואים³. ומן הכתוב: "ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה" לומדת הגמ' (קא,ב) שהשעיר שנשרף הוא קרבן ראש חודש, הבא לכפר⁴.

הקמת המשכן. המשכן הוקם בראש חודש ניסן בשנה השנייה לצאת בני ישראל מארץ מצרים, כפי שנאמר בסוף ספר שמות. יום זה הוא השמיני למילואים, ובו נצטוו ישראל על קרבנות מיוחדים, של העם ושל אהרן הכהן. גם קרבנות הנשיאים החלו בו ביום, והיה זה יומו של נחשון בן עמינדב, נשיא שבט יהודה. נמצא שהיו באותו יום שלושה שעירי חטאת: זה שעליו נצטוו ביום השמיני, שעיר ראש חודש ושעיר נחשון.

כיצד מתיישבת הקביעה שימי המילואים וכל קרבנותיהם התחילו כבר ב"ג" אדר אם המשכן הוקם רק בראש חודש ניסן? חז"ל מסבירים (ירושלמי ביומא פ"א ה"א) שבימי המילואים המשכן הוקם ופורק מדי יום, ואילו בראש חודש ניסן הוקם ולא פורק עוד (עד למסע מהר סיני), וזהו שנאמר: "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן" (במדבר ז,א), ביום שהוקם לאחרונה.

בריינתא (קא,א) נאמר שר' יהודה ור"ש הקשו על רבי נחמיה, הסובר שהשעיר נשרף מפני האנינות, שאם כן "היו לשלשתן שישרפוה", והגמ' (קא,ב) מתרצת את הקושיה, שלדעתו בקדשי שעה הותרה האנינות. בירושלמי (פסחים פ"ז ה"ט) מובאת דעה אחרת: "סבר רבי נחמיה שלשתן נשרפו". וכך תרגם יונתן: "וית תלתא צפירייתא דאתקריבו ביומא ההוא... אזל אהרן ובנוי ואוקידו תלתיהון". התרגום

3. כפשטות הפסוק: "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן... ויקריבו נשיאי ישראל" (במדבר ז,א-ב), וכך תפסו גם הפרשנים שחלקו על החיבור בין ראש חודש ניסן לבין השמיני למילואים, כגון אבן עזרא. אולם ר"י אברבנאל (במדבר שם) סובר שקרבן הנשיאים היה לאחר המפקד בחודש אייר, כסדר הכתובים בספר במדבר. לדעתו "ביום כלות" הוא זמן ממושך ולא יום מסוים, ועניינה של "חנוכת המזבח" הוא שהנשיאים היו הראשונים להביא קרבן יחיד, אבל קרבנות ציבור קרבו זה מכבר.

4. בשעיר ראש חודש נאמר "ושעיר עזים אחד לחטאת לה" (במדבר כח,טו), ולא מפורש בו שמכפר כפי שנתפרש בשעירי המועדים, אבל בגמ' בשבועות (ט,א) למדו שאף הוא מכפר על טומאת מקדש וקדשיו.

מה הראיה מפסוק זה שלא מדובר בחטאת היום השמיני וחטאת נחשון? רש"י (ויקרא יז,יז) מסביר: "שחטאת שמיני וחטאת נחשון לא לכפרה באו". כך נאמר בגמ' לעיל (ט,ב), שחטאת נחשון כעין עולה היא, ואינה מכפרת. אבל לגבי חטאת היום השמיני הדבר קשה, שהרי מפורש בו: "ועשה את קרבן העם וכפר בעדם"! ותירצו המפרשים שהוא לשון הכשר, כעין לשון כפרה האמורה בחטאת מצורע (שפתי חכמים), או שיש להבדיל בין "לכפר עליהם", כלשון שנאמרה בשעירי המועדים, לבין "לכפר בעדם" (העמק דבר במהדור המתוקנת, עיין שם ביאורו להבדל זה). הסבר נוסף ב"משכיל לדוד" בויקרא שם: הביטוי "נשיאת עוון" התייחד לטומאת מקדש וקדשיו (כמו "ונשא אהרן את עון הקדשים", שמות כח,לח), ולכן "לשאת את עון העדה" מוכיח שמדובר בקרבן ראש חודש, המכפר על טומאה זו. בירושלמי בשבועות (פ"א ה"ד) נתבאר הלימוד באופן אחר: "ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה – מה נן קיימין? אם בשעיר נחשון – על שבטו מכפר [ולא על כלל העדה]; אם בשעיר של יום הכיפורים [פני משה: שעיר היום השמיני, הדומה ליוה"כ; ויש שהגיהו "יום

השמיני"] – אין כיוצא בו לדורות [פני משה: והרי שרפוהו רק מפני שהוא קדשי דורות, כדעת ר' נחמיה אליבא דרבא. פירוש אחר: "נתן לכם" משמעו לדורות (האדר"ת במכתב לנצי"ב, מובא ב'מקצביאל' כט עמ' עא)], אלא כן אנו קיימין בשעיר של ראש חודש".

5. ראה המובא בהערה הקודמת מהירושלמי בשבועות ופירוש בעל פני משה.

6. כדעת רש"י, ראה להלן הערה 9, ובכך נתיישבה קושיית תוס' עליו.

7. על פי זה מתחדש שגם קרבן שלא חל פסול בו עצמו אלא שאין מי שיאכלנו נשרף מיד, ואין צורך להמתין עד שייפסל בלינה, עיין על כך בפסחים פב,ב.

8. לשיטת ר"ש שגם לדורות אנינות לילה דרבנן כתב הרא"ם (ויקרא י,יט), שלא היה ביום השמיני שום היתר מיוחד לאנינות. לפי זה צריך לומר שהפס' "וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו את המנחה... ואכלוה" (פס"י יב) מובנו שיאכלוה בלילה. יש חולקים, שגם ר"י ור"ש מודים שהיתה הוראת שעה במנחה לאוכלה ביום (נחלת יעקב בויקרא שם; מעיין גנים כאן).

9. כך דעת רבא ומהלך כל המשך הסוגיה. באשר לדעת שמואל אליבא דר' נחמיה, רש"י ("ז"ה מפני אנינות נשרפה) סובר שלא הותרה האנינות כלל, ותוס' ("ז"ה ורמיניה) סוברים שגם לדידיה הותרה אנינות בקדשי שעה, וכך מובן מדוע לא נשרפו שאר השעירים, וראה לעיל בשם טהרת הקודש.

באשר להיתר בקדשי שעה, רש"י ("ז"ה אידי ואידי) כותב שהיתה זו הוראת שעה להתיר את קדשי השעה, אבל הראב"ד (לספרא שמיני פרק ב,י) כותב: "דלא שנא לאותה שעה ולא שנא לדורות, בקדשי שעה הותרה להם אנינות לגמרי אבל בקדשי דורות לא הותרה להם כלל". כלומר, יש כאן דין קבוע שבכל עת שתחדש הוראת שעה על קרבן כלשהו – יהיה מותר באנינות.

דברי הגמ' צריכים ביאור, שהרי יכלה לכאורה לפרש גם אליבא דר' יהודה ש"ותקראנה אותי כאלה" נאמר על האנינות, שכן גם לדעתו נמנעו הכהנים מלאכול את השעיר ביום בגלל האנינות, אלא שהוא מוסיף שבגלל השהיית הבשר עד הלילה נטמא ונשרף. מדוע, אם כן, מפרשת הגמ' את המילים הללו לשיטתו באופן שונה?¹¹ נראה שפירוש הדברים כך (על פי שטמ"ק טז, א אות ז, ועיין גם בנתיבות הקודש): משה רבנו ידע שהשעיר נשרף מפני שנטמא, אבל הקפיד על עצם הטומאה וחשב שאירעה בפשיעתם, ועל זה השיב לו אהרן: "ותקראנה אותי כאלה", שלא ביזה את הקדשים, אלא נטמאו באונס בגלל העיכוב באכילה. ועל כך שאל משה, מדוע המתינו ולא אכלו את השעיר בו ביום? ועל כך התשובה: "ואכלתי חטאת היום", שביום היה אונן¹². הטבלה להלן מסכמת את הביאורים בסוגיה לפסוקי הפרשה. בהערות ציינו לדיונים שונים בדברי המפרשים אודות דרשות אלה.

לאהרן בנושא האנינות: נאמר היתר מיוחד לאכילת המנחה באנינות, ומשה סבר שהותר לאכול אותה גם ביום, ואהרן קבע שההיתר נאמר ללילה בלבד. נמצא שלפי שתי הדעות משה סבר שנאמר היתר כולל לאנינות באותו היום, אפילו ביום ואפילו בקדשי דורות, ואילו אהרן הגביל את ההיתר: לדעת ר' נחמיה ההיתר מוגבל לקדשי שעה, בין ביום ובין בלילה, ולדעת ר' יהודה ההיתר מוגבל ללילה, בין בקדשי שעה ובין בקדשי דורות. אמנם מבחינה עקרונית אין מקום להבדיל בין היום ללילה, אבל ההיתר בלילה נובע מן הצורך המעשי, "מפני שכולנו אוננים ואין כהן לאוכלן" (רש"י ק, ב ד"ה הן היום)¹⁰.

מבחינת פרשנות הפסוקים, במוקד המחלוקת עומדות המילים "ותקראנה אותי כאלה" בתשובתו של אהרן. ר' נחמיה מפרש זאת על מות נדב ואביהוא, שבגלל האנינות עליהם לא אכלו. ר' יהודה סובר שהמילה "כאלה" רומזת לאירוע אפשרי אחר שעלול לקרות, ופירוש הדברים: אפילו יקרה לי עוד כאלה – לא אגרום פסול לקדשים.

הפסוק	ביאורו
כי כן צויתי (במנחה)	שיאכלו למרות האנינות ¹³
כאשר צוה ה' (בחזה ושוק)	לא מעצמי אני אומר ¹⁴
ואת שעיר החטאת דרוש דרש משה	שלושת השעירים: חטאת נחשון, חטאת היום השמיני, וקרבן ראש חודש
דרוש דרש	שתי דרישות: למה האחד נשרף, ולמה שני האחרים מונחים ולא נאכלו? ¹⁵
והנה שורף	שעיר ראש חודש
ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה	שעיר ראש חודש, המכפר על העדה ¹⁶
הן לא הובא את דמה אל הקדש	תשובה לשאלה: שמא נכנס דמה?
פנימה ¹⁷	תשובה לשאלה: שמא יצאה מהעזרה?
כאשר צויתי (בחטאת)	צויתי בשעת המעשה שנעשו אוננים ¹⁸ , שיאכלו בכל זאת ¹⁹
הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם לפני ה'	וכי הם (אלעזר ואיתמר) הקריבו? ²⁰ כתשובה לשאלה: שמא הוקרבה באנינות?
ותקראנה אותי כאלה	רבי נחמיה : קרה לי מות נדב ואביהוא, ובאנינות אין לאכול קדשי דורות. כתשובה לשאלה: מדוע נשרפה החטאת?
ואכלתי חטאת היום - הייטב בעיני ה'?	רבי נחמיה : אסור לאכול חטאת הבאה לחובת היום, שעיר ראש חודש שהוא קדשי דורות
וישמע משה וייטב בעיניו	הודה על האמת ששמע ושכח, ולא אמר מחמת הבושה "לא שמעתי" ²¹

קבורה, שהראב"ד מחדש שר' יהודה אוסרו מדאורייתא (עיין לעיל מערכה רסד), אך לא את לילו.
 11. אכן, רש"י על התורה מפרש את "ותקראנה" לענין האנינות, ובכל זאת פירש את "ואכלתי חטאת היום" על ההבדל בין היום ללילה.
 12. לכאורה לדרך זו ראוי היה שמשא יאמר: "מדוע לא אכלתם את החטאת היום" (התקשה בזה בנתיבות הקודש), ויש לומר, ש"מקום הקודש" מציין כאן מקום השמור מטומאה: מדוע לא אכלתם אותה בזהירות מטומאה?
 13. כדעת רבא. לפי ר' נחמיה אליבא דשמואל, לפירוש רש"י שלא הותרה אנינות

10. בקדשי דוד מבאר, שזהו טעם ההיתר לפי כל הדעות על היקפו, וגם לדעת משה רבנו, שהרי מבואר בגמ' שהיתר זה נאמר רק לעניין האכילה ולא לענין ההקרבה באנינות על ידי כהן הדיוט, ומדוע החמירה כאן התורה בהקרבה יותר מאשר באכילה, היפך הדין הרגיל שכהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל?
 הראב"ד בפירושו לספרא שמיני התקשה בשאלה זו, מדוע כאן החמירה התורה בהקרבה יותר מבאכילה, ולא תירץ. נראה שקושייתו לשיטתו הנ"ל בהערה הקודמת שיש היתר קבוע לקדשי שעה, ולא רק בגלל הנסיבות המיוחדות במילואים. גם את חילוקו של ר' יהודה בין יום ללילה הסביר כחילוק עקרוני, והביא דוגמא לכך מיום